

ПЕРЕДУМОВИ ЗАПОБІГАННЯ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

PREREQUISITES TO AVOID INTERFERENCE IN THE COURSE OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE TO INTERNATIONAL STUDENTS

Статтю присвячено дослідженню інтерферентних явищ під час навчання української мови іноземних студентів. Визначено термін «інтерференція». Схарактеризовано різні лінгвістичного аспекту інтерференції. Розглянуто відмінні риси міжмовної і внутрішньомовної інтерференції. Показано причини виникнення інтерферентних впливів у мові іноземних студентів. Проаналізовано помилки студентів-іноземців унаслідок проявів інтерферентних ознак. Розглянуто пропозиції щодо запобігання інтерференції і способів її усунення. Визначено шляхи стосовно необхідності подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Ключові слова: міжмовна інтерференція, іноземні студенти, взаємодія, українська мова як іноземна, рідна мова.

Статья посвящена исследованию интерферентных явлений в процессе обучения украинскому языку иностранных студентов. Определено термин «интерференция». В статье охарактеризованы уровни лингвистического аспекта интерференции. Рассмотрены отличительные особенности межъязыковой и внутриязыковой интерференции. Показаны причины возникновения интерферентных влияний в языке иностранных студентов. Проанализированы ошибки студентов-иностранцев в

результате проявлений интерферентных признаков. Рассмотрены рекомендации по предотвращению интерференции и способы ее устранения. Определены пути относительно необходимости дальнейших научных исследований очерченной проблемы.

Ключевые слова: межъязыковая интерференция, иностранные студенты, взаимодействие, украинский язык как иностранный, родной язык.

This paper is devoted to the research of interferential events in the course of teaching the Ukrainian language to international students. The term interference is defined. The paper characterises the levels of the linguistic analysis of interference. The differential features of both interlanguage and intralanguage interference are considered. The reasons of interferential impacts on the speech of international students are described. The errors of students-foreigners that are caused by interferential impacts are analysed. The proposals to avoid interference and the ways of their removal are considered. The directions of further research in terms of the above-mentioned problem are determined.

Key words: interlanguage interference, international student, interaction, Ukrainian as foreign language, native language.

УДК 378.147:811.161.2

Кісіль Л.М.,

старший викладач

кафедри мовної підготовки

Харківського національного

автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію та приєднання країни до Болонського процесу спричинили зміни в соціально-економічній сфері, що сприяло відкриттю інформаційного простору для іноземних студентів і дало змогу пізнавати та вивчати українську мову. Потреба в оволодінні іноземцями теоретичними і практичними навичками української мови стала рушієм розвитку української лінгводидактики як методичної дисципліни, що вивчає зміст, методи, форми навчання української мови загалом та іноземної зокрема. Ситуація двомовності, що є сьогодні в Україні, наклала відбиток і на гуманітарний складник вищої освіти. У тих регіонах нашої держави, де питання білінгвізму стоїть украй гостро, виникають і певні специфічні труднощі під час викладання української мови студентам, які є громадянами інших держав. Лінгводидакти докладають максимум зусиль, щоб докорінно змінити дійсний стан речей. Так, набуває актуальності взаємодія іноземної (або декількох іноземних) та рідної мов, взаємовплив. Така взаємодія може набувати позитивного характеру, зокрема відбувається транспозиція, тобто раніше утворені навички є основою формування нових. Якщо ж у процесі мовної асиміляції з'являються негативні наслідки, то відбувається інтерферен-

ція, що виявляється в зниженні продуктивності дій та появі помилок як в усному, так і в писемному мовленні. Саме явище інтерференції привертає особливу увагу, оскільки створює труднощі в процесі засвоєння нерідної мови та потребує розроблення ефективних шляхів подолання. Знання української мови як іноземної – це одна з необхідних умов професійного зростання громадян із країн ближнього та дальнього зарубіжжя, які перебувають в Україні. Дослідження процесів інтерференції під час вивчення нерідної мови (або мов) сприятиме оптимізації навчання та глибшому зрозумінню механізму запобігання негативного мовного впливу в процесі засвоєння нерідної мови студентами-іноземцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що стосуються різних аспектів навчання мовлення вітчизняних студентів у процесі вивчення української мови, розглядали М. Пентилюк, І. Дроздова, Л. Головата, Є. Палихата, Н. Івашкіна, Л. Лучкіна, Л. Романова та ін.; у процесі вивчення іноземної мови – Н. Гальськова, Л. Абрасімова, В. Гарашенко, О. Мірошніченко, В. Селєзньова, С. Титов та ін. Різноманітні аспекти методики викладання української мови як іноземної висвітлено у працях Л. Селіверстової, Л. Паламар, А. Чистякової, Т. Лагути, Л. Бей, О. Тростинської,

Л. Антонів, Л. Васильєвої, Д. Мазурик, З. Мацюк, М. Мовчан, Б. Сокола, О. Іванишин, Н. Станкевич та ін., зокрема сфери адаптаційних процесів іноземних студентів в українськомовному середовищі досліджували лінгводидакти І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, О. Біляєв та ін. Дослідження питання міжмовної інтерференції неодноразово перебувало в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Чимало наукових досліджень таких учених-лінгвістів, як У. Вайнрайх, В. Виноградов, Ю. Жлуктенко, Н. Комісарова, А. Супрун, Ю. Дишерієв та ін., зосереджені на вивченні особливостей означеного явища. Дослідники неодноразово зверталися до явища інтерференції в методиці навчання іноземних мов, проте досі немає єдиного підходу до визначення його змісту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чимало зацікавленість науковців у виявленні причин виникнення інтерференції, питання визначення її видів потребує подальшого дослідження. Водночас слід зазначити, що проблема навчання мовлення іноземних студентів з урахуванням інтерферентних явищ не стала предметом всебічного висвітлення науковців.

Мета статті полягає у визначенні особливостей навчання українського мовлення студентів-іноземців в умовах впливу інтерференції, запропонуванні шляхів її запобігання й усунення.

Виклад основного матеріалу. Вивчення зазначеного питання потрібно розпочати з визначення специфіки явища інтерференції. Термін «інтерференція» (від лат. *inter* – між, взаємно та *ferens, ferentis* – який несе, переносить) широко застосовується в різних наукових галузях, зокрема в психології, лінгвістиці, соціолінгвістиці та ін. У лінгвістиці під інтерференцією розуміють взаємодію мовних систем в умовах білінгвізму, яка виникає або в процесі мовних контактів, або в процесі індивідуального засвоєння нерідної мови. Термін «інтерференція» введено членами Празького Лінгвістичного гуртка, проте широкого застосування він набув лише після виходу монографії американського лінгвіста У. Вайнрайха «Мовні контакти». У своїй роботі вчений дав визначення інтерференції: «випадки відхилення від норм, які мають місце в мовленні двомовних індивідів у результаті того, що вони володіють більше ніж однією мовою, тобто внаслідок мовного контакту» [2, с. 22]. Явище інтерференції, як уважає дослідник Е. Хауген, виникає як результат сприйняття іншої мови через призму рідної. При цьому на нову систему, яку засвоюють, переносяться уявлення про більш звичну систему [7, с. 75]. Явище інтерференції розглядається як відхилення від правил мовленнєвої реалізації, що відбувається у свідомості мовця внаслідок накладання елементів первинної мовної системи на вторинну. Так,

Ю. Дишерієв зазначає, що в результаті взаємодії, взаємовпливу структур і структурних елементів двох основних компонентів білінгвізму в процесі мовної діяльності білінгвів виникає міжмовна інтерференція [3, с. 28].

У сучасному мовознавстві є чимало поглядів на явище інтерференції. Мовознавець С. Семчинський називає інтерференцію «процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують» [6, с. 3]. Російська дослідниця О. Ахманова зазначає, що інтерференція – взаємодія мовних систем в умовах білінгвізму, який виникає під час мовних контактів або під час індивідуального засвоєння нерідної мови [1, с. 197].

Сутність процесу інтерференції полягає в тому, що людина, яка засвоює нерідну їй мову, несвідомо переносить систему чинних правил, програму мовленнєвої поведінки, що закріплена в рідній мові, у нерідну мову. Інтерференція визначається як сукупність різних ознак вираження цього змісту у двох співвідносних системах, що створює третю, у якій діють закони рідної й нерідної мов. Причиною виникнення інтерференції завжди є спроба мовця будувати свої висловлювання, спираючись на норми рідної мови або першої іноземної, а також установлювати нерелевантні зв'язки між явищами двох мов. Як наслідок, у мовленні трапляються помилки та порушення мовних норм.

Аналіз досліджень у галузі інтерференції свідчить, що науковці акцентують увагу на лінгвістичному аспекті інтерференції, що може виявлятися на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях. Інтерференція спричинена складністю введення і закріплення в пам'яті сукупності різних ознак третьої системи, а також несвідомим переходом до кожної з двох систем під час побудови і розуміння тексту [2, с. 23].

Розрізняють міжмовну і внутрішньомовну інтерференцію. Відмінності в системах рідної мови і тієї, що вивчається, спричиняють міжмовну інтерференцію на різних мовних і мовленнєвих рівнях уже з початкового етапу навчання. На відміну від міжмовної інтерференції, внутрішньомовна виникає тоді, коли суб'єкти навчання набувають певного досвіду в навчанні мови, тобто мають якісь базові знання нової мови. Таким чином, набуті раніше навички взаємодіють із новими в межах мови, яка вивчається, що породжує помилки. Тобто механізми внутрішньої інтерференції діють у межах однієї мови і не залежать від іншої мови.

Особливої значущості набуває проблема розвитку мовленнєвої культури іноземних громадян у період навчання в закладах вищої освіти традиційно двомовних регіонів. Українська і російська мови, що перебувають у безпосередньому контактуванні, належать до споріднених слов'янських. У цій ситуації для іноземних студентів українська мова може бути або основною

іноземною, або другою іноземною. В іншому разі опора на знання студентів із російської мови дає змогу викладачеві економно використовувати час, активніше формувати мовленнєві вміння і навички студентів, уникати непотрібного дублювання, ускладнювати характер вправ. Процес навчання української мови як основної більш напружений у російськомовному оточенні. Структурна схожість створює сприятливі умови для взаємної асиміляції інтерферентних процесів в обох мовах. Так, якщо студенти-іноземці не розрізняють лексичного значення слова, не знають його семантики, то спостерігається міжмовна омонімія: *вірне рішення (правильне рішення), другі плани (інші плани), усі без виключення (усі без винятку); відноситься до навчання (ставиться до навчання), відноситься до більшості (належати до більшості), здати екзамен (скласти екзамен)*. Також можлива заміна нормативної парадигми ступенів порівняння прикметників ненормативною: *самий головний (найголовніший), самі холодні дні (найхолодніші дні)*; порушення під час відмінювання числівників: *семидесяти двух студентів (сімдесяти двох студентів), шестидесяті роки (шістдесяті роки)*. Інтерферентні помилки можливі й у граматичному роді іменників: *тупая боль (тупий біль), злая собака (злий собака), ученая степень (науковий ступінь), детская корь (дитячий кір)*.

Як відомо, джерелом міжмовної інтерференції є рідна мова студента або та іноземна, яка вивчалася раніше. Людина, яка вивчає нову мову, інстинктивно вибудовує знання мови, що вивчається, на базі рідної мови. У процесі роботи з іноземними студентами найбільшу кількість помилок спостерігаємо на звуковому рівні (так звана «фонетична інтерференція»), що виникає внаслідок артикуляційних можливостей носіїв інших мов.

Порівняння звукових систем української та французької мов на артикуляційному, фонологічному і фонетичному рівнях, визначення місця франко-української фонетичної інтерференції підтверджує порушення реалізації українських фонем франкомовними студентами у процесі сприйняття й відтворення мовлення. Порівняння систем голосних свідчить про те, що студенти-іноземці, які є носіями французької мови, можуть порушувати реалізацію українських фонем. Так, французька система голосних звуків є більш розмаїта: 16 звуків у французькій мові та 6 в українській. У французькій мові немає голосних звуків середнього ступеня підняття спинки язика, тобто український звук [e] більш закритий порівняно з французьким найбільш подібним до нього звуком [ε]. Український звук [o] більш закритий ніж французький відкритий [o] або ж більш відкритий ніж французький закритий [o]. Український звук [и] є високо-середнього ступеня піднесення спинки язика, а тому більш відкритий від найбільш подібного фран-

цузького звука [e]. У нашій мові немає носових звуків, а у французькій мові є чотири: [a], [ε], [ge], [o]. Ураховуючи ці особливості, у процесі навчання української мови як іноземної зусилля викладача має бути направлено на формування навичок із вимови і розрізнення цих звуків. Послідовність подання фонетичного матеріалу має відбуватися за принципом «від простого до складного». Спочатку варто формувати навички вимови тих звуків, які не викликають особливих труднощів. Так, відбувається постановка артикуляції українських звуків. Після формування цих навичок починається черговий етап – корекція вимови.

Звернімо увагу, що, наприклад, у китайській мові звук [л] – середнє між [р] і [л], але ближче до [л]. Це призводить до того, що студенти, рідною мовою яких є китайська, навчаючись української, не розрізняють ці два звуки. Тобто йдеться про міжмовну фонетичну інтерференцію. Зважаючи на це, завданням викладачів є формування відповідних артикуляційних навичок і робота із систематизації стосовно закріплення і корекції порушень.

У процесі навчання української мови як іноземної туркменських студентів найчастіше виникає явище граматичної інтерференції, яке зумовлене, наприклад, відсутністю в туркменській мові категорії роду. Такими можуть бути помилки на узгодження в роді: *у мене є старший сестра, в Туркменістані у мене є гарний машина, завтра буде класний вечірка у гуртожитку*. Так, під час навчання туркменських студентів утворення й написання українських прикметників, зокрема у процесі пояснення узгодження прикметників з іменниками, слід пам'ятати і враховувати особливості туркменської граматики, бо, наприклад, у туркменській мові прикметники не мають закінчень.

Суттєво ускладнюють процес засвоєння української мови іноземними студентами неврахування семантичних відтінків слова відповідно до конкретного контексту, багатозначність лексичних одиниць, недостатня сформованість навичок стильового розрізнення тексту та ін.

Причини відхилення від норм в українській мові іноземних студентів можна пояснити тим, що вони, користуючись другою мовою, постійно примушують себе відходити від звичних норм рідної. Норми рідної мови настільки є стійкими у свідомості, що, будуючи речення українською, вони намагаються вирівняти відмінності між українською та рідною мовами. Норми рідної мовної системи постійно перемагають, про що свідчить багато помилок у мові, яку вони вивчають.

Щоб подолати інтерференцію рідної мови, правильно прийняти й відтворити явища іноземної мови, студент-іноземець має усвідомити міжмовні розходження, подолати свої попередні мовні уявлення та мовленнєві навички. Цьому має сприяти викладач, озброєний відповідною методикою. Для

подолання інтерференційних помилок пропонуємо такі загальнодидактичні методи, як пояснення граматичного матеріалу, організація та контроль його засвоєння. Серед спеціальних дидактичних можна виділити такі, як система вправ на визначення роду, відмінка іменників, узгодження прикметників з іменниками та ін. Уважаємо доцільним подавати такі завдання у вигляді цікавих та пізнавальних текстів, де треба розкрити дужки, вибравши чи поставивши слова у правильній формі. Вправи на переклад текстів дають велику користь студентам-іноземцям, адже попереджають інтерференцію на різних мовних рівнях. Отже, спочатку іноземним студентам треба пояснити всі теоретичні правила використання граматичних категорій, потім закріпити їх, виконуючи суто граматичні вправи, а наступним етапом має бути виконання завдань порівняльного та зіставного характеру. І ще зазначимо, що у процесі складання таких вправ дуже важливо враховувати особливості рідної мови студентів-іноземців.

Урахування інтерференції у процесі навчання української мови як іноземної дозволяє попередити помилки, зменшити кількість, чим полегшити процес навчання та ідентифікувати його.

Висновки. Знання української мови як іноземної – це одна з необхідних умов професійного зростання громадян із країн ближнього та дальнього зарубіжжя, які перебувають в Україні. Специфіка інтерференції залежить від співвідношення мов та спорідненості. У процесі вивчення неспоріднених мов виділяють фонетичні помилки, що виявляються у неправильній вимові звуків, близькоспоріднених мов – граматичні й лексичні помилки, що виникають під час непорозуміння слів або відтінків. Явища інтерференції дуже часто трапляються в мові іноземних студентів, на що і звертається особлива увага. Аналіз помилок іноземних студентів у процесі навчання української мови свідчить про те, що різні види міжмовної та внутрішньомовної інтерференції значно впливають на опанування мови. Правильна організація роботи над особливостями мови і своєчасна класифікація мовних пору-

шень сприяє ефективній роботі над помилками, уможлиблює зменшення або усунення на різних мовних рівнях у всіх видах мовленнєвої діяльності. Особливої уваги під час навчання української мови як іноземної потребує формування у студентів навичок із вимови і розрізнення звуків. Навчаючи іноземців української мови, варто чітко добирати лексичний мінімум (відповідно до мети, завдань і профілю навчання). Як показує досвід, студенти-іноземці менше скаржаться на труднощі, пов'язані з інтерференцією, а намагаються пристосуватися до дійсних обставин та умов.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із навчанням іноземних студентів української мови в умовах інтерферентних впливів. Уважаємо за доцільне розробити спеціальний комплекс вправ і рекомендацій, спрямованих на подолання лінгвістичної інтерференції, а також розглянути принцип урахування особливостей рідної мови студентів-іноземців у процесі вивчення іноземної мови і його реалізації у навчальному процесі. Перспективу подальшої роботи вбачаємо в необхідності детально дослідити вищезокреслені проблеми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахманова О. С. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Рус. яз., 1980. 1356 с.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. Киев: Вища школа, 1979. 263 с.
3. Дешериев Ю.Д. Основные тенденции функционирования и развития национально-русского двуязычия. *Русский язык в национальной школе*. 1978. № 2. С. 26–32.
4. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев: Вища школа, 1974. 164 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання /наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Семчинський С. Семантична інтерференція мов. Київ: Вища школа, 1974. 256 с.
7. Хауген Е. Билингвизм и его аспекты. *Проблемы билингвизма*. Москва: МГУ, 1972. С. 70–74.